

دلایل اهمیت خلیج فارس و تنگه هرمز

- ۱) ارزش و نقش ارتباطی بین سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا که در گذشته اهمیت داشته و اکنون به عنوان حلقه‌ای از زنجیره حمل و نقل کالا و نفت، اهمیت خود را حفظ کرده است.
 - ۲) بزرگ‌ترین منبع انرژی جهان، ذخایر بازرشی دارد: ۶۶ درصد ذخایر نفت جهان، ۲۸ درصد ذخایر گاز طبیعی
 - ۳) درآمدها و دلارهای ناشی از صدور و فروش نفت خام، آن را به یکی از کانون‌های ثروتمند جهان درآورده است و این بازار مصرف بزرگ، آن را به کانون توجه صادرکنندگان کالاهای صنعتی و غیرصنعتی تبدیل کرده است.
 - ۴) ارزش فرهنگی و سیاسی دارد، زیرا در مرکز و قلب ناحیه جغرافیایی و سیاسی جهان اسلام قرار دارد. مجموعه این ارزش‌ها سبب شده — قدرت‌های جهانی در گذشته و امروز متوجه خلیج فارس شوند، زیرا تسلط بر تمام یا هر یک از این موارد، موازنه راهبری و قدرت را در جهان تغییر می‌دهد.
- ایران از کشورهای مهم در منطقه خلیج فارس است. عوامل طبیعی و انسانی، وضع خاصی برای کشور ایران پدید آورده است.

مرزهای سیاسی

مرز: مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی هر کشور از کشور همسایه است و نشان می‌دهد سرزمین یک کشور تا کجا امتداد دارد.

خطوط هوایی: از مرزهایی است که امکان دسترسی به سایر کشورهای جهان را امکان‌پذیر می‌سازد و از طریق آن، ارتباط با سایر نقاط جهان فراهم می‌شود.

خطوط دریایی: تعدادی از کشورها به علت مجاورت با دریا و دریاچه‌ها امکان دسترسی به خطوط دریایی را دارند. راه‌های آبی، امکان روابط بازرگانی بیشتری را فراهم می‌کند.

دسترسی به آب‌های آزاد برای هر کشوری، امکان ارتباط با سایر نقاط جهان، دستیابی به منابع غذایی و منابع معدنی و سوخت‌های فسیلی را فراهم می‌کند.

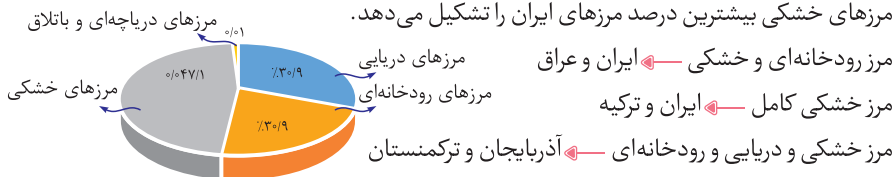
ایران

کشور وسیعی است که حدود ۸۷۳۱ کیلومتر مرز مشترک سیاسی با همسایگانیش دارد. جزو کشورهای پرمسایه است.

با ۱۵ کشور مرز خشکی یا آبی دارد.

از جمله کشورهایی است که از طریق راه‌های آبی با کشورهای جهان در ارتباط است.

مرزهای خشکی بیشترین درصد مرزهای ایران را تشکیل می‌دهد.

درصد انواع مرزهای ایران

مرز رودخانه‌ای و خشکی — ایران و عراق

مرز خشکی کامل — ایران و ترکیه

مرز خشکی و دریایی و رودخانه‌ای — آذربایجان و ترکمنستان

مرز دریایی و خشکی — ایران و پاکستان

مرز دریاچه‌ای و خشکی — ایران و افغانستان

جغرافیا جامع کنکور • پایهٔ دهم

• پس از آخرین تحولات در این دوران، طی دورهٔ «کواترن» ناهمواری‌های کشور ما شکل نهایی یافته و از آن پس تحت تأثیر عوامل فرسایش، تغییر شکل می‌یابند.

• عوامل فرسایش — آب‌های روان، باد، اختلاف دما و یخچال‌ها

• عوامل فرسایش به همراه عملکرد انسان که با بهره‌برداری‌های گوناگون خود از محیط، سرعت تغییرات را افزایش داده، موجب تغییر شکل ناهمواری‌های ایران شده است.

👉 تقسیمات ناهمواری‌های ایران

پراکندگی ناهمواری‌های ایران بر دو گونه است:

الف) سرزمین‌های کوهستانی: اغلب بیش از هزار متر از سطح دریاهای آزاد ارتفاع دارند.

ب) سرزمین‌های هموار: شامل دشت‌ها در نواحی داخلی و جلگه‌های کم‌ارتفاع در سواحل دریاهاست.

الف) سرزمین‌های کوهستانی

کوهستان‌های ایران با توجه به تاریخچهٔ زمین‌شناسی، تحولات ناهمواری‌ها، شکل و پراکندگی تقسیم‌بندی می‌شوند:

- ۱- منطقهٔ کوهستانی شمال کشور
 - الف) منطقهٔ کوهستانی آذربایجان
 - ب) منطقهٔ کوهستانی تالش
 - ج) منطقهٔ کوهستانی البرز
 - د) کوه‌های شمال خراسان
- ۲- منطقهٔ کوهستانی غربی (زاگرس)
- ۳- منطقهٔ کوهستانی مرکزی
- ۴- کوه‌های شرق و جنوب شرق

۱) منطقهٔ کوهستانی شمال کشور

الف) منطقهٔ کوهستانی آذربایجان: دو رشته‌کوه ارسباران (قره‌داغ) در شمال و رشته‌کوه مرزی ایران و ترکیه، شمال و غرب ایران را دربرگرفته است. علاوه بر این‌ها، دو تودهٔ کوهستانی **سهند** و **سیلان** بر اثر فعالیت‌های آتشفشانی در این منطقه شکل گرفته‌اند.

ب) منطقهٔ کوهستانی تالش: کوهستان‌های تالش با جهت شمالی - جنوبی، منطقهٔ آذربایجان را از کناره‌های دریای خزر جدا کرده است. شیب عمومی این کوه‌ها به سمت خزر بیش از منطقهٔ آذربایجان است و آب‌های جاری از آن‌ها با سرعت به دریای خزر وارد می‌شود. **علم‌کوه** مهم‌ترین قلهٔ آن است.

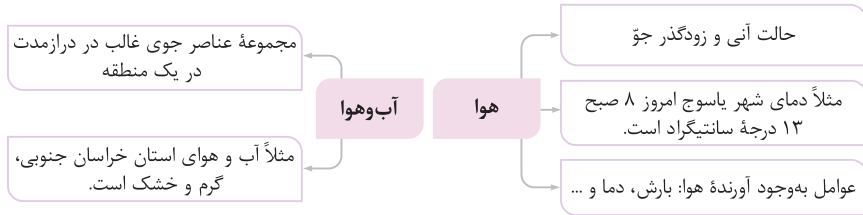
ج) منطقهٔ کوهستانی البرز: کوه‌های البرز از تنگهٔ منجیل شروع شده و در امتداد غربی - شرقی تا کوه‌های شاه‌کوه در نزدیکی شاهرود و تنگهٔ خوش بیلاق ادامه دارند. دامنه‌های این کوه‌ها به سمت شمال یا جنوب است و دارای دره‌های عمیق و وسیعی است که رودهایی چون **چالوس** و **هراز** در آن جریان دارند. بخش اعظم

درس پنجم: آب و هوای ایران

هواشناسی و پیش بینی وضع هوا

آب و هوا یکی از عوامل تأثیرگذار بر شیوه زندگی و فعالیت های انسان است. توجه به آب و هوا در برنامه های توسعه هر کشور و یا منطقه، نقش مهمی دارد.

توجه! در هواشناسی سعی می شود عناصر و عوامل به وجود آورنده هوا مانند بارش، دما و ... شناسایی شود تا در نتیجه این شناخت، بتوان وضع هوا را در کوتاه مدت پیش بینی کرد.

سازمان هواشناسی کشور با استفاده از اطلاعات روزانه مانند فشار، رطوبت و دما نقشه های هواشناسی تهیه می کند.

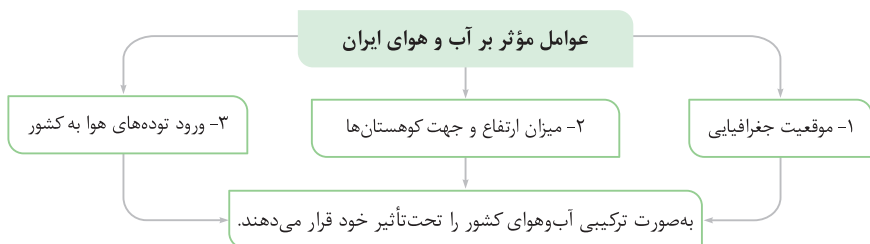
این سازمان با کمک تصاویر پی در پی ماهواره ای عبور توده های هوا را پس از شکل گیری مراکز کم فشار و پرفشار، طی چند روز، پیگیری می کند.

کارشناسان هواشناسی با توجه به نوع توده هوا، سرعت و جهت آن ها می توانند وضعیت هوا و تغییرات آن را برای روزهای آینده پیش بینی کنند.

امروزه با پیشرفت ارتباطات و فناوری از طریق درگاه سازمان هواشناسی و نرم افزارهای مختلف می توانیم به اطلاعاتی در مورد پیش بینی وضع هوای مناطق مختلف جهان دست پیدا کنیم.

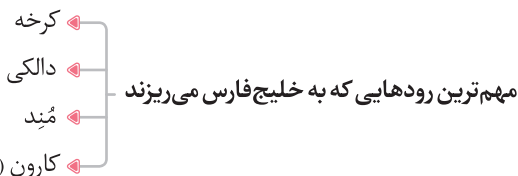
عوامل مؤثر بر آب و هوای ایران

کشور ما دارای آب و هوای متنوعی است و تفاوت دمای سردترین و گرم ترین نقاط کشور ایران زیاد است. تنوع آب و هوایی سبب تنوع در چشم اندازهای طبیعی و فرهنگی (تنوع اقلیمی) ایران شده است. ایران به کشور چهارفصل معروف است.

خلیج فارس مسیر دریایی ایرانیان برای همکاری جهانی

پیشروی آب اقیانوس هند از طریق دریای عمان و تنگه هرمز به دره‌های زاگرس شمالی باعث شکل‌گیری خلیجی هلالی شکل در جهت شرقی - غربی شده که صدها سال است به آن، خلیج فارس یا دریای پارس می‌گویند. طول آن حدود ۹۰۰ کیلومتر و عرض متوسط آن ۲۵۰ کیلومتر است.

مزاها مهم: خارک، کیش، فرور، ابوموسی، تنب بزرگ، تنب کوچک، لاوان، هنگام، لارک، هرمز و ... متعلق به ایران هستند.

نکته: قشم بزرگ‌ترین جزیره خلیج فارس است.

نور: خلیج‌های کوچک سواحل خلیج فارس — مثال: خور موسی

اهمیت خلیج فارس

تنگه هرمز — محل اتصال خلیج فارس به دریای عمان
— از مهم‌ترین مکان‌های نظامی جهان

دریای عمان: ایران به اقیانوس راه دارد.

دریای عمان (مکران)

تنها دریای آزاد ایران که از طریق آن می‌توان — به آب‌های همه دریاهای جهان دسترسی داشت.

بخشی از آب‌های اقیانوس هند است — از طریق تنگه هرمز از خلیج فارس جدا می‌شود.

عمق آن گاهی تا ۲۰۰۰ متر هم می‌رسد. — مناسب برای عبور کشتی‌های تجاری و نفت‌کش‌های غول‌پیکر

ایجاد کارخانه‌ها در امتداد محورهای ارتباطی تهران — شکل‌گیری ناحیه صنعتی و مهم‌ترین قطب صنایع مصرفی کشور

۲) نواحی به فعالیت‌های انسان‌ها شکل می‌دهند

انسان با پیشرفت در دانش و تولید ابزار و فناوری، بر محیط طبیعی غلبه کرده و در نتیجه، نواحی مختلفی را در اختیار گرفته است.

محیط‌ها و نواحی طبیعی زندگی مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع، محدودیت‌های محیطی هر ناحیه شرایط خاصی را به انسان‌ها ارائه می‌کند. در نتیجه، انسان با ابداع ابزارهایی در چارچوب آن شرایط، دست به عمل می‌زند.

مثال: استفاده از روش‌های متفاوت در نواحی گرم و خشک یا بسیار سرد برای کنترل محیط

پرهزینه‌تر بودن احداث راه‌آهن در نواحی مرتفع نسبت به نواحی پست و جلگه‌ای

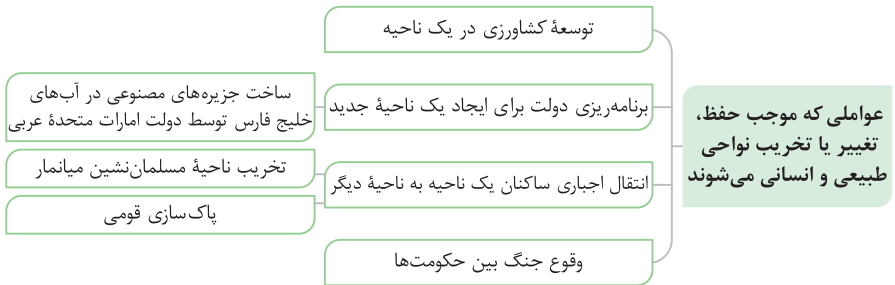
۳) رابطه متقابل نواحی با یکدیگر

نواحی با یکدیگر مبادلات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی دارند.

همه نواحی به‌ویژه از نظر اقتصادی، تحت تأثیر یکدیگرند.

۴) نواحی تحت تأثیر تصمیم‌گیری‌های سیاسی حکومت‌ها هستند

نواحی تحت تأثیر روابط معمول انسان‌ها و محیط طبیعی + حکومت‌ها و تصمیم‌گیری‌های سیاسی هستند.

مرزهای ناحیه

با دور شدن از کانون یک ناحیه جغرافیایی و حرکت به طرف مرزهای آن از عوامل همگونی آن ناحیه کاسته می‌شود و این عوامل ناپدید می‌گردند.

کانون ناحیه

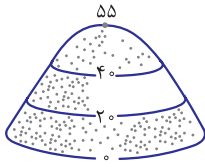
هر ناحیه جغرافیایی دارای کانون یا مرکزی است که بیشترین عوامل وحدت و همگونی را دارد.

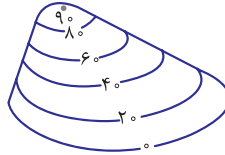
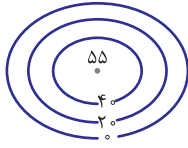

جغرافیا جامع کنکور • پایه یازدهم

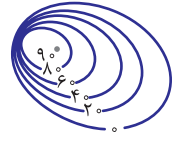
با استفاده از منحنی‌های میزان یک نقشه، علاوه بر برجستگی‌ها می‌توان فرورفتگی، دره، نوع و میزان شیب، پرتگاه و ... را تشخیص داد.

تپه متقارن (شیب یکنواخت)

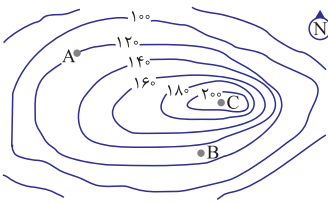
تپه نامتقارن (شیب زیاد و پرتگاه)

در نقشه‌های توپوگرافی، در جاهایی که منحنی‌های میزان از یکدیگر فاصله دارند، شیب زمین ملایم است و در جاهایی که منحنی‌های میزان خیلی به هم نزدیک می‌شوند، شیب زمین تند است. مُماس شدن منحنی‌های میزان روی نقشه، نشانه پرتگاه است.

در یک نقشه توپوگرافی فاصله‌ای که برای نمایش اختلاف ارتفاع در نظر گرفته می‌شود (برای مثال ۲۰ متر، ۵۰ متر و ...) در تمام نقشه یکسان است.

در نقشه روبه‌رو:

تصویر، ناهمواری کوه را نشان می‌دهد.

فاصله منحنی‌های میزان ۲۰ متر است.

نقطه A ۱۲۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد، زیرا از سطح دریا محاسبه می‌شود.

نقطه B ۱۴۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد، زیرا از سطح دریا محاسبه می‌شود.

نقطه C، قله است.

بر اساس منحنی میزان، شیب در سمت شرق بیشتر است،

زیرا منحنی‌ها بسیار به یکدیگر نزدیک هستند.

درس پنجم: نواحی زیستی

بوم‌سازگان (اکوسیستم): مجموعه‌ای از موجودات زنده که با یکدیگر و با محیطی که در آن زندگی می‌کنند، در ارتباط و تعامل اند، مانند چمنزار، جنگل و ...

- علل گرسنگی در جهان**
- ◀ فقر — علت اصلی گرسنگی
 - ◀ بی‌عدالتی یعنی توزیع نابرابر درآمدها
 - ◀ جنگ‌ها و مهاجرت‌های اجباری
 - ◀ تغییرات آب‌وهوایی و وقوع خشک‌سالی، سیل، طوفان و ...

صنعت

صنایع کارخانه‌ای تقریباً در همه کشورهای وجود دارد، اما نواحی صنعتی جهان از نظر تعداد صنایع، کمیت و کیفیت تولیدات کارخانه‌ای و سودی که از راه صدور کالاهای صنعتی به دست می‌آورند، یکسان نیستند.

قطب‌های صنعتی جهان

۱- **امریکای شمالی**: کانادا و ایالات متحده آمریکا (نواحی صنعتی آمریکا در شمال شرق از کوه‌های آپالاش تا دریاچه‌های پنج‌گانه)

۲- **اروپای غربی**: ناحیه صنعتی انگلیس، ناحیه رور در آلمان، فرانسه، شمال ایتالیا

۳- **مشرق، جنوب و جنوب شرقی آسیا**: ژاپن، چین و هند (کلکته و بمبئی)

۴- **روسیه و اروپای شرقی**: ناحیه مسکو، قفقاز، ولگا (شوروی سابق)، جمهوری چک و لهستان
کشورهای کره جنوبی، تایوان، مالزی و سنگاپور در چند دهه اخیر به تولیدکنندگان و صادرکنندگان مهم کالاهای صنعتی در جهان تبدیل شده‌اند.

صنایع نو با فناوری پیشرفته

صنایع **های تک** (High Technology) به‌طور عمده با میکروالکترونیک‌ها و ریزپردازنده‌ها سر و کار و با فعالیت‌های اقتصادی نوع چهارم ارتباط نزدیکی دارند.
صنایع الکترونیک شامل رایانه‌ها و تجهیزات آن‌ها، وسایل صوتی و تصویری، تلفن‌های هوشمند همراه، صنایع هوافضا، لیزر، روبات‌ها و زیست‌فناوری، انرژی‌های نو، مهندسی پزشکی و به‌طور کلی صنایع دانش‌بنیان از جمله صنایع نوین یا «های تک» هستند.

- ویژگی‌های مهم صنایع نو**
- ◀ بر محور فناوری پیشرفته و استفاده از متخصصان قرار دارند.
 - ◀ پیشرفت آن‌ها بر مبنای نوآوری و رقابت است.
 - ◀ ناگزیر به برقراری ارتباط با فناوری‌های روز دنیا و صادرکردن کالاهای تولیدشده به دیگر کشورها هستند.

- پارک‌های علم و فناوری**
- ◀ در نزدیکی قطب‌های صنعتی ایجاد می‌شوند.
 - ◀ آزمایشگاه‌های متعدد تحقیقاتی و پژوهشگرانی نوآور در این مناطق تمرکز یافته‌اند.
 - ◀ از تحقیقات دانشگاهی استفاده می‌کنند.

اتحادیه اروپا: از ۲۷ کشور اروپایی (مستقل اما متحد) تشکیل شده است که در امور سیاست خارجی، کشاورزی، تجارت و محیط زیست و ... از اصول مشترکی پیروی می کنند. واحد پول مشترک اتحادیه اروپا

— یورو

پیمان شنگن: افراد می توانند آزادانه و بدون نیاز به روادید (ویزا) به منظور کار، زندگی، تحصیل یا سرمایه گذاری به کشورهای اتحادیه اروپا سفر کنند.

نواحی خودمختار: استان ها یا ایالت هایی که به دلیل شرایط قومی و مذهبی و ... از استقلال محدودی برخوردارند و در امور سیاست خارجی و دفاع، تابع حکومت مرکزی هستند (استقلال محدود یک واحد سیاسی در اداره امور خود در داخل یک کشور) — نخجوان در جمهوری آذربایجان، بندر هنگ کنگ در چین، کردستان در عراق

مناطق آزاد تجاری: در این مناطق مقررات و قوانین اقتصادی ویژه و متفاوتی با دیگر نواحی سرزمین وجود دارد و برخی قوانین و مقررات کشور در آن ها اجرا نمی شود.

کانون نامیه سیاسی: محل تمرکز قدرت سیاسی است و قدرت سیاسی از آن نقطه در سطح ناحیه سیاسی اعمال می شود.

پایتخت ها، مراکز ایالت ها، استان ها، شهرهای مهم ناحیه ای و مقر سازمان های بین المللی از کانون های نواحی سیاسی هستند.

فضای جغرافیایی نامیه سیاسی: هر ناحیه سیاسی فضای جغرافیایی را دربرمی گیرد و نظام مدیریت، برای اداره بهتر امور، آن فضا را به واحدهایی تقسیم بندی کرده است. فضای جغرافیایی کشور ما به استان، شهرستان و ... تقسیم بندی شده است.

مرز نامیه سیاسی: هر ناحیه سیاسی دارای مرز و قلمرویی است. خطوط مرزی حد اعمال اراده سیاسی یک نظام مدیریت یا حکومت هستند که از آن حد به بعد، مدیریت و اراده سیاسی نهاد فرمانروایی، قابلیت اعمال و اجرا ندارد.

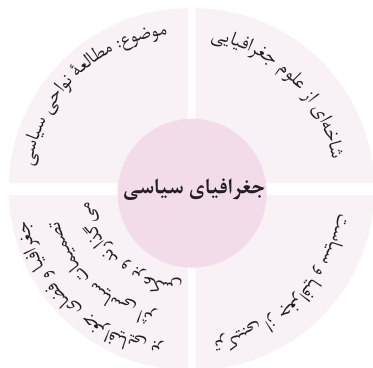
چند مثال از تأثیر تصمیم گیری های سیاسی و اداری یک ناحیه بر فضای جغرافیایی آن ناحیه:

منطقه ملیج فارس: مهم ترین انبار نفت جهان - وجود آبراهه مهم تنگه هرمز دسترسی به آب های آزاد اقیانوس ها رقابت دولت های استعمارگر (روسیه و انگلستان) بر سر این منطقه — تحت تأثیر قرار دادن سیاست های

جهانی و ایجاد کشمکش بین حکومت ها

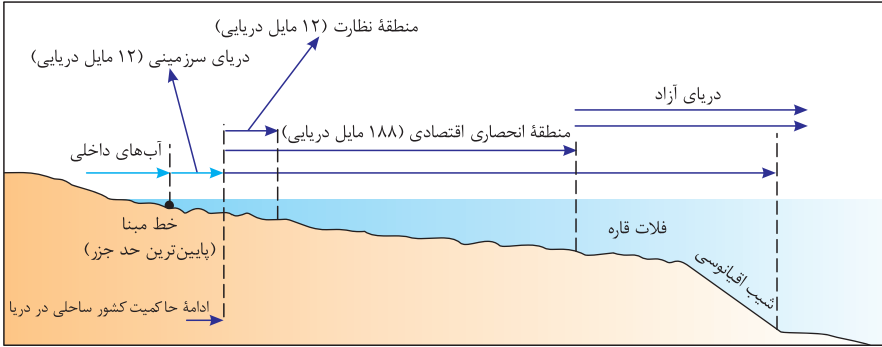
شبه جزیره کریمه: منطقه گردشگری و کشاورزی در شمال دریای سیاه و جنوب اوکراین - استقرار پایگاه های

دریایی روسیه در این شبه جزیره

دریاها

برای تعیین مرز دریایی، خط مبنا را معین می‌کنند.
خط مبنا: پایین‌ترین حدّ جزر در دریاست.

دریای سبز مینی: از خط مبنا به سمت دریا تا حدود ۱۲ مایل دریایی (هر مایل دریایی برابر با ۱۸۵۲ متر) است که متعلق به کشور مجاور دریاست، اما سایر کشورها در آن منطقه حق عبور و مرور بدون ضرر دارند.
آب‌های داخلی: آب‌های پشت خط مبنا (به طرف ساحل) که کشور مجاور دریا مالک آن‌هاست.
آب‌های آزاد: بخش‌هایی از دریا که در مالکیت هیچ کشوری قرار ندارند — آزاد بودن کشتیرانی، فعالیت نظامی، ماهیگیری و ... برای همه کشورها مشروط به این‌که مخلّ دریانوردی بین‌المللی نباشد.

۲) مرزهای غیرطبیعی (مصنوعی)

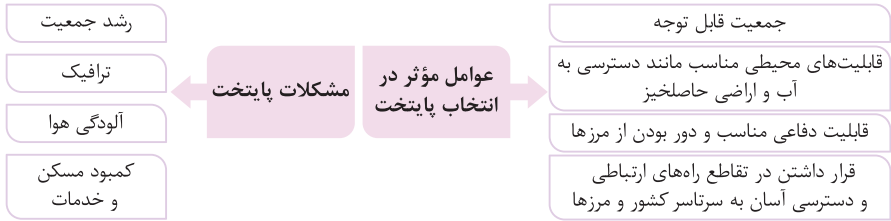
در بخش‌هایی از زمین که امکان استفاده از پدیده‌های طبیعی برای تعیین خطوط مرزی وجود نداشته باشد، برای تعیین خطوط مرزی از مختصات جغرافیایی (مدارها و نصف‌النهارها) استفاده می‌شود: مرز بین کانادا و آمریکا روی مدار ۴۹ درجه شمالی / توافق بین دو کشور همجوار: ایران و افغانستان

👉 انواع مرزها از نظر پیدایش و شکل‌گیری

مرزها از نظر چگونگی پیدایش با هم متفاوت‌اند. نحوه شکل‌گیری و ایجاد مرزها تأثیر زیادی در امنیت و همکاری یا اختلاف و کشمکش بین کشورها دارد.

مکان تصمیم‌گیری‌های سیاسی و ملاقات سران یک کشور با نمایندگان حکومت‌های سایر کشورهاست. بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهر یا مکان کشور یا کلان‌شهر آن است.

ملت: عنصر بنیادین یک کشور است. جمعیتی که در قلمرو یک سرزمین مشخص مستقر هستند و اشتراکات تاریخی، زبانی، مذهبی، اقتصادی و آرمان‌های مشترکی دارند. هویت یک ملت ریشه در تاریخ و فرهنگ مشترک آن دارد که طی نسل‌های متوالی پدید آمده است که این اشتراکات، سبب احساس همبستگی بین افراد یک ملت می‌شود.

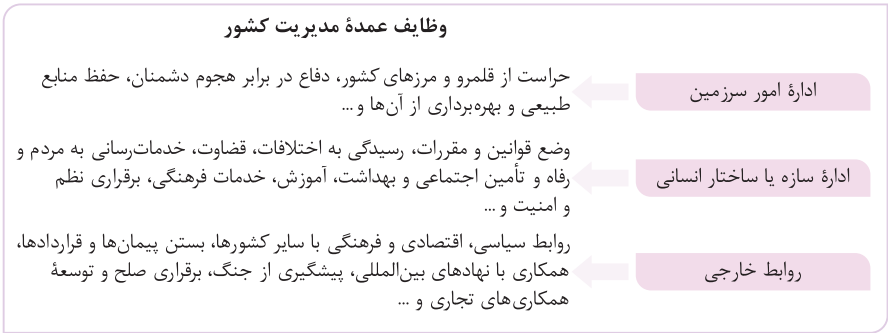
ناسیونالیسم: میهن‌پرستی افراطی یا برتری‌جویی یک ملت نسبت به دیگر ملت‌ها و نادیده‌گرفتن حقوق آن‌هاست که متفاوت از ملی‌گرایی است.

بعضی پایتخت‌ها قدمت زیادی دارند و موقعیت پایتخت بودن خود را تا سال‌ها حفظ می‌کنند، مانند شهر پاریس.

در برخی کشورها به دلایل مختلف پایتخت از یک شهر به شهر دیگر منتقل می‌شود، مانند انتقال پایتخت از شهر ریودوژانیرو به برازیلیا در کشور برزیل یا انتقال پایتخت از کراچی به اسلام‌آباد در پاکستان.

فرمان‌ها و تصمیمات سیاسی از این نقطه مرکزی (پایتخت) به سایر نقاط پخش می‌شود.

حکومت: نظام مدیریت کشور است و انواع مختلفی دارد، اما همه آن‌ها سه وظیفه مهم برعهده دارند.

جمعیت کمتر از ۱۰۰ نفر → یک ده کوچک → شهرهای بزرگتر ← جمعیت بالای ۱۰ میلیون نفر

نکته سلسله مراتب سکونتگاه‌ها به معنی رتبه‌بندی آن‌ها بر حسب اهمیت است.

اساس طبقه‌بندی سکونتگاه‌ها ← میزان جمعیت
 ← عملکرد (خدمات ارائه شده)

در سکونتگاه‌های کوچک یا کم جمعیت معمولاً خدمات محدودی را به ساکنان ارائه می‌کنند.

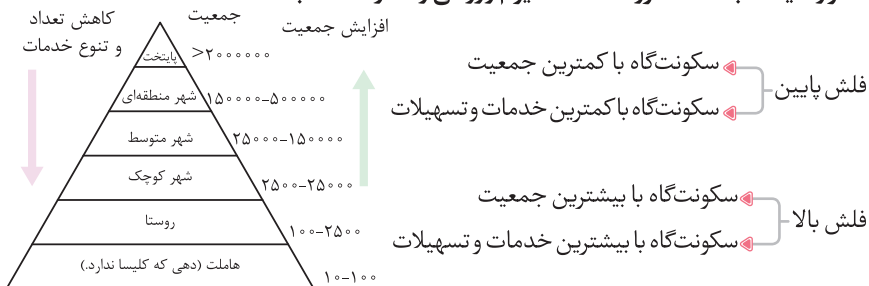
مثال یک ده کوچک ممکن است چند مغازه و یک صندوق پست و یک مدرسه و یک مرکز بهداشت

نیمه وقت داشته باشد.

در سکونتگاه‌های بزرگ‌تر یا پرجمعیت تعداد و تنوع خدمات بسیار زیاد است و می‌تواند خدمات زیاد و متنوعی به ساکنان خود و حتی روستاها و شهرهای هم‌جوار ارائه کند.

مثال یک شهر بزرگ ممکن است انواع فروشگاه‌ها، مراکز درمانی و بیمارستان‌ها، رستوران‌ها،

تئاتر و سینما، بانک‌ها، فرودگاه، استادیوم ورزشی و ... را داشته باشد.

یک نمونه رتبه‌بندی یا سلسله مراتب سکونتگاه‌ها در اروپا

معیارهای رتبه‌بندی با توجه به اهداف، نوع مطالعات محققان و از جایی به جای دیگر متفاوت است. در واقع، معیار و تعریف شهر کوچک و بزرگ و میزان جمعیت آن در کشورهای مختلف فرق می‌کند. پس از طراحی معیارهای طبقه‌بندی، تعداد شهرها یا روستاهایی که در هر طبقه وجود دارند، در جدول قرار می‌گیرند.

حوزه نفوذ سکونتگاه

سکونتگاه‌ها از نظر جمعیت و عملکرد متفاوت هستند.

حوزه نفوذ یک سکونتگاه محدوده جغرافیایی است که

۲- بین آن محدوده و سکونتگاه جریان کالا، خدمات و رفت‌وآمد افراد وجود دارد.

۱- از یک سکونتگاه کالا و انواع خدمات را دریافت می‌کند.

برخی سکونتگاه‌ها حوزه نفوذ کم‌وسعتی دارند. برای مثال — یک شهر کوچک ممکن است فقط به چند روستای اطراف خود خدمات ارائه دهد. از روستاهای پیرامون برای خرید و کار در کارخانه‌ها و استفاده از مراکز درمانی به آن شهر مراجعه کنند.

فصل اول: جغرافیای سکونت گاه

مصالح زاغه‌ها: مواد ارزان قیمت مانند ضایعات آهن و حلبی و اتاقلک اتومبیل و چوب و مقوا و ... زاغه‌ها کثیف و فاقد امکانات بهداشتی و فاضلاب اند.

در نواحی زاغه‌نشین و حاشیه‌نشین، میزان جرم و بزهکاری و انحرافات اجتماعی بالاست. زاغه‌نشین در ایران در اطراف برخی از شهرهای بزرگ پدید آمده است.

اقدامات کشورها برای تأمین مسکن گروه‌های فقیر شهری و مهاجران: ۱- طرح‌های ساخت مسکن ارزان قیمت ۲- اعطای وام مسکن و ... از سوی حکومت مرکزی و حکمرانی محلی (مدیریت شهری)

۳ اشتغال شهری

یکی از مشکلات مهم شهرها

افزایش جمعیت در اثر مهاجرت نیروی کار به شهرها

افزایش طبیعی جمعیت شهری

افراد مهاجر — عمدتاً کارگر ساده و فاقد تخصص و مهارت هستند.

هدف از مهاجرت — مهاجرت به شهرهای بزرگ‌تر با هدف یافتن شغل و کسب درآمد بیشتر

نتیجه مهاجرت — فرصت‌های شغلی در شهر محدود است — مهاجران به‌عنوان کارگر موقت و روزمزد یا خدمتکار در رستوران‌ها و نظایر آن و ... مشغول می‌شوند — درآمد آن‌ها تکافوی هزینه‌های مسکن، خوراک، پوشاک و زندگی در یک شهر بزرگ را نمی‌دهد.

در اقتصاد شهرهای بزرگ

از جمله فعالیت‌های بخش غیررسمی: فروشندگان دوره‌گرد و دستفروش‌ها، دلالان، زباله جمع‌کن‌ها، نوازندگان دوره‌گرد و گروهی به‌نام کودکان کار و ...

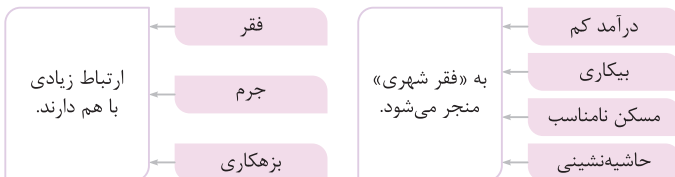
بخش غیررسمی و غیرقانونی اشتغال رشد می‌کند.

در برنامه‌ریزی و اداره شهرها باید به ایجاد فرصت‌های شغلی و سروسامان بخشیدن به مشاغل بخش غیررسمی توجه کرد. از جمله راهکارها:

حمایت از کارآفرینان و ایجاد غرفه‌هایی با اجاره ارزان برای فروشندگان دوره‌گرد

توسعه امکانات گردشگری برای جذب گردشگر و ایجاد شغل

۴ امنیت شهری و آسیب‌های اجتماعی

فصل اول: جغرافیای سکونت گاه

در عین حال خدمات ارائه شده هنوز در حد تأمین نیازهای بسیاری از روستاها نیست. خدمات رسانی به برخی روستاها به علت پراکندگی و دورافتادگی یا شرایط طبیعی سخت آن‌ها، دشوار است.

توسعه روستایی در ایران

بر طبق آمار سال ۱۳۹۰، تعداد روستاهای ایران حدود ۶۲۰۰۰ روستا بوده است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی — توجه ویژه‌ای به مناطق روستایی شد — **هدف:** محرومیت‌زدایی

جهاد سازندگی

سال تأسیس: ۱۳۵۸

هدف از تأسیس: رسیدگی به مناطق محروم و استقلال کشور، خودکفایی کشاورزی — فعالیت‌های زیادی در روستاها انجام شد.

مثال خدمات: ایجاد شبکه‌های آب آشامیدنی و برق، خدمات بهداشتی، آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای به روستاییان، ایجاد و توسعه راه‌های روستایی، لایروبی و نگهداری قنات‌ها

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

سال تأسیس: ۱۳۵۸

هدف تأسیس: تأمین مسکن محرومان به ویژه روستاییان

از جمله وظایف مهم: تهیه طرح‌های هادی روستایی

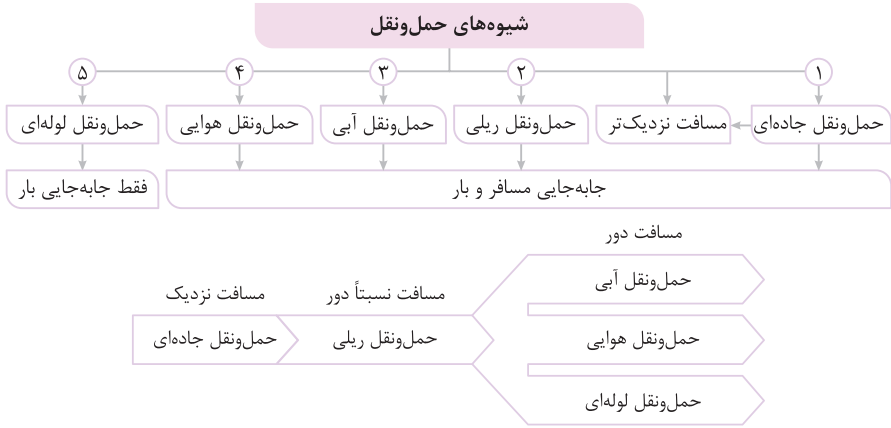
اقدامات طرح‌های هادی روستایی

شناسایی کاربری‌های اراضی روستا
تعیین چگونگی گسترش روستاها در آینده
سازماندهی کاربری‌های مسکونی، کشاورزی، خدمات و نیازها
ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت اقتصادی روستاها **از طرق:** تسهیلات تولیدی، اشتغال و ارتقاء درآمد روستاییان

نهادهای مدیریت شهر و روستا در ایران

شبهه‌های حمل و نقل

هریک از انواع شبهه‌های حمل و نقل مزایا و محدودیت‌های خاص خود را دارند.

1 حمل و نقل جاده‌ای

مزایا	<ul style="list-style-type: none"> 1 یکی از شبهه‌های متداول در همهٔ قاره‌های جهان که به‌طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرد. 2 نسبت به بقیهٔ شبهه‌ها بیشترین انعطاف را از نظر دسترسی به نقاط مختلف در مسیر راه و توقف در ایستگاه‌های متعدد دارد. 3 برای رفتن به مکان‌های دورافتاده یا روستایی اغلب از این شبهه استفاده می‌شود. 4 احداث پایانه‌ها (ترمینال‌ها) در این شبهه کم‌هزینه‌تر است.
مشکلات	<ul style="list-style-type: none"> 1 برای مسافت‌های کوتاه (معمولاً کمتر از ۴۰۰ کیلومتر مناسب‌تر است). 2 نسبت به سایر شبهه‌ها قابلیت جابه‌جایی تعداد کمتری مسافر را دارد. 3 ظرفیت حمل کالا توسط کامیون‌ها و تریلی‌ها، کمتر از حمل و نقل آبی و ریلی است. 4 میزان مصرف سوخت و آلودگی محیط‌زیست در این شبهه بسیار زیاد است.

با ورود به عصر خودروها — جاده‌های خاکی به آسفالت تبدیل شدند — فضای جغرافیایی را تغییر دادند. — تمایل مردم جهان برای داشتن خودروی شخصی افزایش یافته است — برخی خانواده‌ها بیش از یک خودرو دارند.

از نتایج گسترش جاده‌ها و خودروها — ایجاد تراکم ترافیکی در برخی مسیرها به‌ویژه در ایام تعطیلات و در جاده‌هایی است که گنجایش کافی برای این افزایش را ندارند.

در نیمهٔ دوم قرن ۲۰ ساخت آزادراه‌ها و بزرگراه‌ها — به‌منظور حل ۱- مشکل ترافیکی ۲- افزایش سرعت خودروها متداول شد.

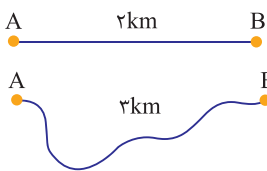
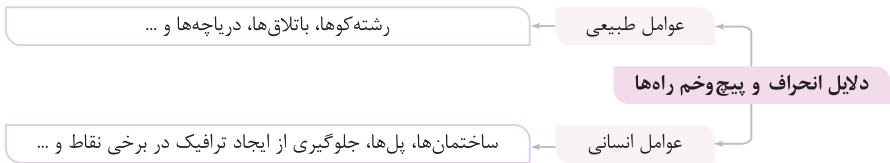
فصل دوم: جغرافیای حمل و نقل

در مدیریت و برنامه‌ریزی حمل‌ونقل به عوامل مهم زیر توجه می‌شود:

- ۱- دسترسی؛ ۲- نوع و حجم محموله‌ها؛ ۳- سرعت و زمان انتقال؛ ۴- هزینه؛ ۵- تقاضا؛ ۶- ویژگی‌های طبیعی؛ ۷- محیط زیست؛ ۸- ایمنی.

1) دسترسی (مسیرها و شبکه‌ها)

معمولاً کوتاه‌ترین مسیر بین دو نقطه، یک خط مستقیم است. هر چه مسیر کوتاه‌تر باشد، هزینه‌ها و کمتر است. در عین حال مسیرها به دلایل مختلف همیشه به صورت مستقیم نیستند. اغلب انحراف و پیچ‌وخم پیدا می‌کنند.

شاخص انحراف: محاسبه میزان انحراف از مسیر مستقیم و به دست آوردن آن به درصد.

هر چه میزان انحراف یا پیچ‌وخم‌ها کمتر باشد، احداث راه آسان‌تر و کم‌هزینه‌تر است.

شاخص مطلوب: بدون هیچ‌گونه انحراف، ۱۰۰ در نظر گرفته می‌شود.

در مثال زیر، شاخص ۱۵۰ به معنای آن است که کوتاه‌ترین مسیر ممکن برای ساختن راه بین دو مکان، ۱/۵ برابر مسیر مستقیمی است که آن دو مکان را به یکدیگر مربوط می‌کند.

$$\text{شاخص انحراف (\%)} = \frac{\text{طول مسیر قابل احداث بین دو مکان}}{\text{طول مسیر مستقیم بین دو مکان}} \times 100$$

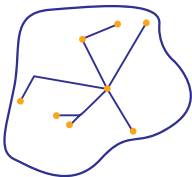
$$\frac{3}{2} \times \frac{100}{1} = 150$$

شبکه

عبارت است از تعدادی مکان‌های جغرافیایی که به صورت یک سامانه (سیستم) به وسیله مسیرهایی به هم پیوند داده شده‌اند.

هر شبکه از دو بخش اصلی تشکیل شده است:

- ۱- **مسیرها:** خطوطی که بین مکان‌ها قرار گرفته‌اند.
- ۲- **گره‌ها:** نقاطی که به وسیله مسیرها به هم مربوط می‌شوند.

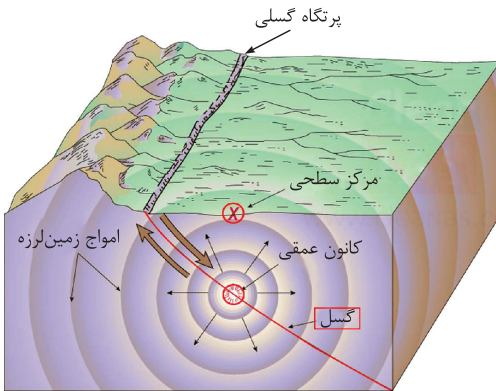
بر روی نقشه تعدادی از نقاط توسط مسیرها به یکدیگر متصل

شده‌اند. برای ارتباط هر مکان با مکان‌های دیگر دو ماتریس «الف»

و «ب» ترسیم شده است.

کانون زمین لرزه

نقطه‌ای است در عمق زمین که در آن انرژی انباشته شده در سنگ برای نخستین بار آزاد می‌شود و گسل شروع به گسیختگی می‌کند. به ناحیه‌ای از سطح زمین که بر روی کانون زلزله قرار دارد، مرکز سطحی زمین لرزه گفته می‌شود.

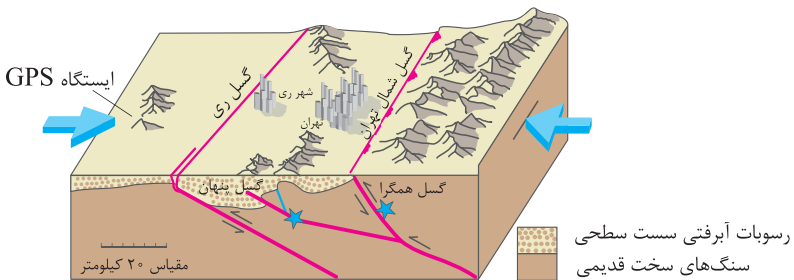
مدل کانون و مرکز سطحی زلزله

موقعیت و اهمیت گسل‌ها و شدت وقوع زمین لرزه

<p>شدیدترین تنش زمین لرزه در نقطه کانونی آن رخ می‌دهد.</p>	<p>فشار مداوم نیروهای زمین ساخت (تکتونیک) در اطراف قطعات گسل‌ها به تدریج ذخیره و سپس ناگهان با جابه‌جایی دو قطعه گسلی آزاد می‌شود.</p>	<p>جابه‌جایی زمین در امتداد گسل‌های فعال روی می‌دهد.</p>
<p>هر چقدر از نقطه کانونی زمین لرزه فاصله بگیریم، از شدت تکان‌های ناشی از آن کاسته می‌شود.</p>	<p>همواره توصیه می‌شود که در مکان‌یابی ساخت‌وسازها به‌ویژه مراکز سکونتگاهی تا حد امکان از گسل‌های فعال فاصله بگیریم.</p>	

میزان تخریب و خسارات ناشی از نزدیک شدن گسل‌های همگرا نسبت به سایر گسل‌ها بیشتر است.

گسل‌های پنهان: آن دسته از گسل‌هایی هستند که در زیر پوشش رسوبی سطحی مدفون شده‌اند و در سطح زمین دیده نمی‌شوند و استعداد لرزه‌خیزی دارند.

در این شکل، نوع حرکت گسل‌های همگرا باعث زمین لرزه می‌شود.

اندازه‌گیری زمین لرزه‌ها

در زمین لرزه‌ها جابه‌جایی زمین براساس دو عامل اندازه‌گیری می‌شود:

- ۱- **شدت:** میزان تخریب ناشی از یک زمین لرزه — اندازه‌گیری با مقیاس مرکالی
- ۲- **بزرگی:** مقدار انرژی که زمین لرزه آزاد می‌کند — اندازه‌گیری با مقیاس ریشتر

عوامل مؤثر در ایجاد زمین لغزش ها

بسیاری از زمین لغزش ها بر اثر دخالت و مشارکت یک یا چند عامل خاص و تحریک کننده روی می دهند. مهم ترین این عوامل عبارتند از:

- ۱- **بارش سنگین:** بارش هایی که از شدت کمتر و مدت بیشتری برخوردارند — تأثیر بیشتری در ناپایداری دارند، زیرا بارش های شدید به سرعت جاری شده و کمتر نفوذ پیدا می کنند تا موجب لغزش شوند.
- ۲- **ذوب برف:** ذوب تدریجی برف، امکان نفوذ بیشتر را فراهم می کند — موجب — اشباع شدن مواد رسوبی سطح دامنه ها و از بین رفتن مقاومت آن ها و سرانجام حرکتشان می شود.
- ۳- **زمین لرزه:** لرزش های ناشی از وقوع یک زلزله شدید — موجب — گسیختگی مواد منفصل از سطح پایدار زیربنای دامنه می شود.

مثال پس از وقوع زلزله ۱۳۶۹ در منطقه رودبار و منجیل صدها لغزش روی داد که موجب مسدود شدن بسیاری از راه های ارتباطی شد.

۴- **فوران های آتشفشانی:** خروج خاکسترهای آتشفشانی و انباشته شدن آن ها با ضخامت زیاد بر سطح دامنه ها و سپس وقوع بارش موجب اشباع شدن آن ها می شود.

دو غاب گلی حاصله } به صورت روانه های بسیار سیال درمی آیند.
 } بسیار خطر آفرین اند.

۵- **فعالیت های انسانی بر روی دامنه ها:** انجام ساخت و سازها بر روی دامنه ها — باعث — افزایش فشار و وزن بر روی دامنه ها و ناپایداری شدن آن ها می شود.

از دخالت های انسانی در وقوع زمین لغزش هاست } فعالیت های کشاورزی
 } خاک برداری
 } زیربُری دامنه های پرشیب برای ساخت جاده ها

مدل زیربُری دامنه برای ساخت جاده — دامنه تکیه گاه خود را از دست می دهد — دچار زمین لغزش می شود.

۶- **زیربُری (ودخانه ها):** در دره های پرشیب کوهستانی — رودها با حفر و فرسایش کناره آبراه ها — موجب — از دست دادن تکیه گاه دامنه — ایجاد لغزش در آن می شوند. — این نوع لغزش از فراوان ترین نوع لغزش های دامنه ای است.

